

Сергій Банах,

кандидат юридичних наук, декан юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету

Анатолій Немоскальов,

Студент V курсу Тернопільського національного економічного університету юридичного факультету

ШАХРАЙСТВО, ВЧИНЕНЕ СПОСОБОМ ФІНАНСОВОЇ ПІРАМІДИ (УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ)

Стаття являє собою дослідження правових та організаційних основ запобігання шахрайству вчиненого способом фінансової піраміди. У ній з'ясовано соціальну сутність, правову природу розвитку цього феномена. Охарактеризовано рівень, динаміку та структуру шахрайства вчиненого способом фінансової піраміди.

Ключові слова: шахрайство, фінансова піраміда, запобігання, злочин, шахрайство способом фінансової піраміди.

Банах С., Немоскальов А.

Мошенничество, совершенное способом финансовой пирамиды (украинские реалии)

Статья представляет собой исследование правовых и организационных основ предотвращения мошенничества совершенного способом финансовой пирамиды. В ней установлено социальную сущность, правовую природу развития этого феномена. Охарактеризованы: уровень, динамика и структура мошенничества совершенного способом финансовой пирамиды.

Ключевые слова: мошенничество, финансовая пирамида, предотвращение, преступление, мошенничество способом финансовой пирамиды.

Banah S., Nemoskalyov A.

Fraudcommittedbyway of a financial pyramid(Ukrainian realities)

The article is a study of legal and organizational basis of preventing fraud committed by way of a financial pyramid. It found a social entity, the legal nature of this phenomenon. The characteristic level, dynamics and structure of the fraud committed by way of a financial pyramid.

Keywords: fraud, pyramid scheme, prevention, crime, fraud committed by way of a financial pyramid.

Постановка проблеми. Соціально-економічний розвиток держави зумовлює потребу безпеки на ринку фінансових послуг. Особливу увагу слід приділяти захисту приватних інвесторів, оскільки пересічні громадяни здебільшого мають незначний досвід вкладання своїх коштів та обмежені можливості щодо відновлення порушених прав. Загостренню криміногенної ситуації на фінансовому ринку незалежної України сприяли економічні диспропорції на старті ринкових реформ, послаблення системи державного регулювання і контролю, недосконалість правової бази та інші об'єктивні чинники. У поєднанні з утратою довіри населення до інститутів держави це створило передумови для поширення нового способу шахрайства, учиненого способом фінансової піраміди під прикриттям трастових компаній, інвестиційних фондів та інших комерційних організацій.

Стан дослідження. Підґрунтям дослідження стали праці вітчизняних і зарубіжних учених у галузі криміналістики та кримінального процесу, які розглядали питання злочинів у сфері фінансових пірамід, зокрема: І. Александрова, Л. Аркуші, В. Бахіна, Р. Белкіна, Ю. Александрова, О. Дудорова, В. Клименко, С. Чернявський, С. Князев, Г. Агасандян, Ю. Ярмоленко та ін.

Водночас у криміналістичній літературі не розроблено наукових положень щодо значення шахрайства, вчиненого способом фінансової піраміди, що є передумовою для поглибленого вивчення цілої низки питань даної проблематики.

Метою дослідження даної тематики слугують особливості даних злочинів у сфері фінансових пірамід, їх стан та особливості на даний момент.

Виклад основного матеріалу. Для початку потрібно дати визначення, що являє собою поняття шахрайство. Згідно зі ст. 190 КК України, шахрайство – це заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою [1]. Предметом шахрайства може бути не тільки майно, а й право на таке майно (наприклад, заволодіння шляхом шахрайства такими документами, що надають право вступити у спадщину, отримати майно за заповітом, вимагати виконання майнових зобов'язань та ін.). Для відмежування шахрайства від інших видів посягань на власність важливо встановити наявність обману або зловживання довірою. Під обманом розуміється повідомлення неправдивих відомостей або приховання, замовчування певних обставин, повідомлення про які було обов'язковим у даних ситуаціях. Шахрайський обман являє собою такий вплив на поведінку власника майна або особи, що відає майном чи охороняє його, який здатний ввести цю особу в оману відносно добровільних дій з передачі майна винному [2, с. 711].

Особливістю сьогодення є те, що шахрайство у сфері фінансових пірамід є поширеним в Україні, хоча на даний момент у вітчизняному законодавстві немає чіткого визначення сутності поняття «фінансова піраміда». Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, розробила проект Закону України «Про заборону фінансових пірамід в Україні», що був ухвалений Верховною Радою України у першому читанні ще 19 листопада 2013 р.

Однак до остаточного прийняття цього законопроекту справа так і не дійшла, що, у свою чергу, зумовило продовження фінансових махінацій у цій сфері.

Перш ніж перейти до розкриття даної теми, для початку потрібно дати чітке визначення, що являє собою фінансова піраміда. На думку Г. Агасандян, фінансова піраміда як фінансова конструкція, що представляє собою зростаючу в часі систему боргових зобов'язань, підтримувану все зростаючими в часі грошовими надходженнями, яка функціонує без реінвестування зібраних коштів і тільки до того моменту, коли поточні витрати на погашення цінних паперів, випущених раніше, стають рівні поточним доходам від продажу нових паперів [3, с. 32–34].

Я. Міркін, Ю. Росляк стверджують, що фінансова піраміда – це схема роботи організаторів піраміди з інвесторами, у якій зобов'язання на раніше залучені грошові засоби не повністю покриваються за рахунок їх вкладення у прибуткові проекти або активи, з метою придбання яких були залучені кошти, а будуть погашені за рахунок вступу у схему нових інвесторів і отримання від них надходжень грошових засобів [9, с. 226–232].

С. Князев розглядає фінансову піраміду як вид шахрайства і, враховуючи її криміналістичні ознаки, сформулював визначення категорії «фінансова піраміда». Проте у даного визначення є певний недолік, а саме те, що автор звужує поняття, беручи за прикриття злочинної діяльності лише інвестиційну діяльність [5, с. 204–218].

Враховуючи думку різних науковців можна визнати, що *фінансова піраміда* – це відповідна форма організації ведення бізнесу, яка не передбачає виробництва товару, надання відповідних послуг, а передбачає щорічні, щомісячні внески вкладників. З метою ідентифікації фінансових пірамід на ринку фінансових послуг, механізми функціонування яких постійно вдосконалюються, важливим аспектом дослідження є виявлення їх характерних ознак. Такий підхід дозволяє виявити існування фінансової піраміди на ринку фінансових послуг, оскільки досить часто діяльність таких структур прикривається функціонуванням легальних фінансових посередників, інколи такі структури реалізують свою діяльність паралельно з роботою фінансових установ, які працюють виключно у межах чинного законодавства, що ускладнює процес ідентифікації фінансової піраміди, оскільки вона не реєструється власниками як юридична особа. Як зазначає С. Чернявський, головним завданням організаторів протиправної оборудки є залучення інвесторів, участь яких забезпечує нові прибутки проекту, тобто сума залучених від інвесторів коштів перевищує розмір прибуткової вартості, який забезпечує певний інвестиційний проект. Основне завдання кожного із організаторів фінансової піраміди – певні зобов'язання або ж пропозиції щодо виплати на початковому етапі відповідних дивідендів. В більшості випадків особа, яка вклала певну суму, гарантується повернення зазначеної суми, або вдвічі більшої протягом року. Тим самим такий рекламний вчинок приваблює майбутніх інвесторів, які в більшості випадків навіть не задумуються і відповідно ризикують, що в один «прекрасний» момент дана фірма може припинити свою діяльність і тим самим не повернути обіцяні дивіденди. У зв'язку із ситуацією, яка склалася сьогодні, вкладники шукають легких способів отримати прибуток і одним із таких способів є вкладання коштів у фінансові піраміди, які в подальшому розвалюються, створюючи безліч серйозних проблем і не тільки фінансового характеру.

Порівнюючи український і зарубіжний досвід у цій сфері, варто відмітити, що закордоном забезпечено чіткий державний фінансовий моніторинг, який має на меті не лише виявити підозрілі схеми на ринку фінансових послуг, а й попередити їх. Більше того, рівень життя, освіти, фінансових можливостей також зумовлює пошук нових ринків для побудови фінансових пірамід і, на жаль, такі ринки відкриваються на території нашої держави. Тому розраховувати на навчання на чужих помилках нам не доводиться, а слід оцінювати власний гіркий досвід.

За своєю суттю самий механізм вкладу грошових коштів у фінансову піраміду є цивільно-правовою угодою, яка відповідно оформляється та підписується. Після підписання даного договору особі надаються відповідні банківські реквізити на переказ даних коштів. Виплата дивідендів залежить від суми вкладу. Особливістю є те, що після певного періоду функціонування організація ліквідується. В результаті чого фактичне повернення коштів вкладникам стає неможливим.

Варто зазначити, що в історії України було багато видів фінансових пірамід. Найбільш відомою асоціацією з ознаками «фінансової піраміди» стала АТ «МММ», що діяла на території колишнього Радянського Союзу в 1992–1994 рр. У лютому 1994 р. телебачення розповсюдило перше повідомлення про те, що АТ «МММ» сплатило своїм акціонерам дивіденди в розмірі 1000% річних, після чого розпочалася агресивна рекламна кампанія. За різними оцінками, кількість приватних інвесторів сягала від 3 до 20 млн. осіб. Однак згодом очевидні шахрайські наміри організаторів фінансової піраміди та її діяльність було припинено [9, с. 226–232].

Наступним прикладом може слугувати створення АТ «Гермес», яке включало від 2 до 5 млн. осіб. На даний час українцям відома ТОВ «Хелікс Кепітал Україна», яка вже привласнила понад 2,7 млн. грн. Ці аферисти тривалий час дурили сотні, а то і тисячі людей. Розміщували рекламні та «джинсові» статті на інтернет-ресурсах про ніби створення їхньою компанією «Хелікс Кепітал» 250 тисяч робочих місць. Щодня підозрювані у злочинах викидали численні дописи у соцмережах про своє розкішне життя, хвалилися відпочинком на дорогих курортах і купляли автомобілі ВІП-класу. Тернопільською місцевою прокуратурою здійснюється процесуальне керівництво у кримінальному провадженні, розпочатою за ст. 4 ст. 190 Кримінального кодексу України. У прокуратурі розповіли, що шахраї обіцяли своїм вкладникам захмарні прибутки через інвестування вкладів у групу іноземних інвестиційних компаній.

Насправді ж товариство не отримало статусу фінансової установи, а тому не мало права здійснювати інвестиційну діяльність на території України. Кошти, отримані обманним шляхом, привласнювались службовими особами товариства [10].

Таким чином, за період незалежності України наші громадяни понесли значних матеріальних втрат від дії великої кількості фінансових пірамід, які існували і продовжують існувати на ринку фінансових послуг. Більше того, втрата довіри до банківських установ у кризові періоди, недосконалість вітчизняного законодавства у цій сфері вплинули на запобігання і протидії шахрайства у сфері фінансових пірамід. Шахраї і сьогодні користуються бажанням громадян легко збагатитися та виманюють обманом їх заощадження. Тому варто, перш за все, створити законопроект, який би врегулював фінансові піраміди та містив перелік ознак, які характерні для фінансових пірамід, механізм протидії їхньому розповсюдженню, а також відповідальність усіх їх учасників.

Список використаної літератури

1. Кримінальний кодекс України 2001 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
2. Кримінальне право України: особлива частина : підручн. / Ю. Александров, О. Дудоров, В. Клименко та ін. ; за ред. М. Мельника, В. Клименка // Київ. нац. ун-т внутр. справ, Київ. міжнар. ун-т. – К.: Атіка, 2008. – 711 с.
3. Агасандян Г. «Финансовые пирамиды» и проблема дефицита госбюджета / Г. Агасандян // Рынок ценных бумаг. – 2000. – № 8 (167). – С. 32–34.
4. Вітка Ю. Нерегульовані фінансові послуги та фінансові злочини: фінансові піраміди, банківські картки / Ю. Вітка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://finrep.kiev.ua/download/agenda_fl_pov2012_ua.pdf.
5. Князев С. Фінансова піраміда як спосіб шахрайства на ринку фінансових послуг / С.Князев // Право та управління. – 2011. – № 1. – С. 204–211.
6. Чернявський С. Фінансове шахрайство: методологічні засади розслідування : моногр. / Чернявський С. – К., 2010. – 624 с.

7. Чернявський С. Сучасні наукові підходи до визначення та класифікації фінансових злочинів / С. Чернявський // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. – 2008. – № 5. – С.118–127.
8. Ярмоленко Ю. Сучасні технології побудови фінансових пірамід / Ю. Ярмоленко // Право і суспільство. – 2014. – №1. – С.176–182.
9. Прокопенко В. Особливості функціонування фінансових пірамід та їх вплив на розвиток ринку фінансових послуг України : моногр. / В. Прокопенко, Дубинь М., Коваленко К. // Економіка фінанси, грошовий обіг і кредит – 2015. – №5. – С. 226–232.
10. СБУ затримало трьох найбільших аферистів «Хеліксу» – Нагуту, Феліка і Воронцова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ternopoliany.te.ua/zhittya/17533-sbu-zatrymalo-trokh-naibilshykh-aferystiv-kheliksu-nahutu-felyka-i-vorontsova>.

Стаття надійшла до редакції 15.11.2016.